

Є. М. Стариченко,
асистент, Національний університет біоресурсів і природокористування України

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ КРИТЕРІВ ТА ПОКАЗНИКІВ ОЦІНКИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Ye. Starychenko,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF FORMATION OF CRITERIA AND EVALUATION INDICATORS OF FOOD SECURITY OF THE COUNTRY

Досягнення продовольчої безпеки вимагає створення системи цільових індикаторів, що дозволяє обґрунтовувати та приймати дієві управлінські рішення державними органами управління та влади. Стан продовольчої безпеки населення оцінюється широким спектром показників.

Продовольча безпека є складовою економічної безпеки, а стан останньої оцінюється об'єктивною системою критеріїв, показників і індикаторів, які визначають порогові значення функціонування економічної системи. Тому побудова системи продовольчої безпеки неможлива без створення системи показників та індикаторів, які дозволяють сформулювати кількісно-якісні характеристики соціально-економічним явищам і процесам.

Необхідно зазначити, що індикатори, подібні між собою, однак у різних методиках можуть входити до різних груп показників. Індикатори, які характеризують стан транспортної інфраструктури (частка доріг із твердим покриттям, частка залізничних шляхів) у рамках системи індикаторів ФАО відносяться до показників (фізичної) доступності продовольства та характеризує можливість доставляти продовольство до мереж роздрібної торгівлі, і доступ населення до ним.

Узагальнено систему показників продовольчої безпеки, що використовується у вітчизняній практиці, яка при аналізі та прогнозуванні по основних групах продовольчих товарів дозволяє провести порівняння, наявного і імовірного в майбутньому стану продовольчого забезпечення, оцінити реальні потреби держави в основних продуктах харчування й ресурсах для їхнього виробництва, а також визначити базові показники продовольчої стратегії як складової аграрної політики держави.

Вітчизняний підхід до оцінювання продовольчої безпеки передбачає використання цілого ряду показників, які характеризують різні її аспекти, однак їх різнобічність не дозволяє зробити висновок про динаміку зміни продовольчої безпеки країни в цілому. Вважаємо, що в охарактеризованій вище системі показників, відсутній розрахунок узагальнюючого показника, який би комплексно оцінював стан продовольчої безпеки.

Achieving food security requires the establishment of a system of target indicators, which allows to justify and take effective management decisions by state authorities. The state of food security of the population is estimated by a wide range of indicators.

Food security is a component of economic security, and the state of the latter is estimated by an objective system of criteria and indicators that determine the thresholds of the functioning of the economic system. Therefore, it is impossible to build a food security system without creating a system of indicators, which allow to form quantitative and qualitative characteristics for socio-economic phenomena and processes.

It should be noted that indicators similar to each other, but in different methods may be included in different groups. Indicators that characterize the state of transport infrastructure (the proportion of hard-

coated roads, the share of railways) within the framework of the FAO marks refer to the indicators of (physical) availability of food and characterizes the ability to deliver food to retail networks and public access to them.

The system of food safety indicators used in domestic practice is generalized, which, while analyzing and forecasting by the main food products groups, allows us to compare the existing and probable future food supply situation, to assess the real needs of the state in the main food products and resources for their production, and also define the basic indicators of the food strategy as part of the agrarian policy of the state.

The domestic approach to food security assessment implies the use of a number of indicators that characterize its various aspects, but their versatility does not allow us to conclude on the dynamics of change in food security of the country as a whole. We believe that in the above-described system of indicators, there is no calculation of a generalized indicator that would comprehensively assess the state of food security.

*Ключові слова: продовольча безпека, критерії, показники, індикатор, ФАО, оцінка.
Key words: food security, criteria, indicators, mark, FAO, assessment.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Досягнення продовольчої безпеки вимагає створення системи цільових індикаторів, що дозволяє обґрунтувати та приймати дієві управлінські рішення державними органами управління та влади. Стан продовольчої безпеки населення оцінюється широким спектром показників. Якщо на початковому етапі це були середньодушові доходи населення, перехідні залишки продовольчого зерна (спочатку на рівні 20, а потім 16% від загального річного споживання, то тепер критерії розширилися і стали більш складними.

До сучасних критеріїв продовольчої безпеки відносяться частка витрат на продовольство в загальних витратах окремих груп населення, територіальна доступність продуктів (вимірюється шляхом порівняння рівня роздрібних цін на однакові товари в різних регіонах країни), рівень "зручності" продовольства (частка в споживанні сучасних продуктів, які знижують втрати і економлять час роботи в домашньому господарстві), ступінь "натуральності" і доброякісності продуктів, вплив якості продуктів на стан здоров'я і тривалість життя, в тому числі продуктів, отриманих за допомогою методів генної інженерії і біотехнології.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами продовольчої безпеки в теоретичному та методичному аспекті переймалися Ю. Білик, П. Борщевський, В. Гейц, А. Дейнеко, М. Корецький, О. Кочетков, І. Лукінов, Р. Маркова, Г. Мостовий, П. Саблук, В. Трегобчук, В. Юрчишин та ін. Серед зарубіжних теоретиків питаннями забезпечення продовольчої безпеки займалися такі вчені, як В. Балабанов, Є. Борисенко, Є. Серова та ін. Проте міцливе суспільно-політичне життя країни вимагає постійного перегляду теоретико-методологічних засад формування продовольчої безпеки України.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і щодо формування основ продовольчої безпеки України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Продовольча безпека передбачає задоволення фізіологічних потреб населення у безпечному високоякісному продовольстві згідно медичних рекомендацій та екологічним умовам, а також індивідуальному стану людини. Очевидно, з метою реалізації цієї концепції вимагають: кількісного забезпечення населення країни вітчизняними продуктами харчування відповідно до норм Світової організації охорони здоров'я (не менше 85 %); зміна відношення до проблем продовольчої безпеки з боку державних органів та контролюючих організацій; посилення захисту охорони навколишнього середовища з метою попередження продовольчих ресурсів; більш суворе слідування санітарно-гігієнічним вимогам, технологічним інструкціям, режиму обробки, зберігання, транспортування, продажу сировини та готової продукції; сприяння держави у запровадженні систем менеджменту якості та безпечності та посилення державного контролю щодо якості та безпечності продовольчих ресурсів.

Саме тому вирішення питань харчування вимагає розробки нових підходів, у частині запровадження екологічно безпечних технологій та використанні соціально значимих натуральних біологічно активних засобів. Отже, необхідно визнати, що якість та безпечність знаходять у числі базових аспектів продовольчої безпеки. Стратегічна позиція передбачає наявність системи продовольчої безпеки за функціональними показниками якості харчових продуктів або системи безпечності, які спроможні виключати ризик виробництва неякісної продукції. Водночас серед тактичних завдань слід виділити такі: формування критеріїв оцінки технологічних систем виробництва продуктів харчування за параметрами їх якості, які об'єктивно характеризують стан в сфері управління якістю продукції; розробка методики якісного та кількісного аналізу ризику порушень функціонування технологічних систем, які зумовлюють зниження якості продукції [1]. Однак вважаємо, що для вітчиз-

няних умов важливим є забезпечення контролю та управління технологічними системами із урахуванням ризику можливих порушень у роботі з метою підвищення рівня захищеності від виробництва неякісних харчових продуктів.

Ми поділяємо думку, що на формування продовольчої безпеки впливає система ринкового саморегулювання та інструменти економічного регулювання агропродовольчого ринку [2]. Окрім зазначеного, забезпечення продовольчої безпеки у країні вимагає налагодження організації товароруху, яка забезпечує просування як вітчизняного, так й імпортованого продовольства від виробника до споживача, а також формування довгострокових партнерських відносин між учасниками агропродовольчого ринку. Однак, якщо обмежуватися лише товаропросувною мережою — оптово-роздрібні, переробні, логістичні підприємства і компанії — то розглядається продовольче забезпечення без досягнення безпеки. Оскільки на практиці достатньо прикладів, коли держава забезпечується продовольством, але на маючі достатніх земельних угідь, тим не менше не привертає увагу до проблеми продовольчої безпеки як такої. Це такі країни, як наприклад, Японія, Швеція, Ірландія та окремі інші.

Продовольча безпека є складовою економічної безпеки, а стан останньої оцінюється об'єктивною системою критеріїв, показників і індикаторів, які визначають порогові значення функціонування економічної системи. Тому побудова системи продовольчої безпеки неможлива без створення системи показників та індикаторів, які дозволяють сформувати кількісно-якісні характеристики соціально-економічним явищам і процесам.

Так, методологія ФАО дозволяє оцінювати продовольчу безпеку як на загальносвітовому рівні, так й регіональному (національному) на основі використання системи показників. Розглянемо показники, що використовуються на національному рівні, які розроблено відповідно до методичних рекомендацій Комітету з Світової Продовольчої Безпеки.

У редакції 2012 р., показники були поділено на: первинні, які характеризують структурні умови забезпечення продовольчої безпеки; результуючі, які включають дані антропометричних досліджень та інформацію про недовживання продовольства та показники стабільності/вразливості, які характеризують стійкість до шоків. У свою чергу, перші показники поділено на такі підгрупи — наявність, економічна доступність, фізична доступність та використання. Результуючі поділено на індикатори використання та індикатори доступу до продовольства.

Більш пізніше, у 2015 р. система показників ФАО була зміненою, унаслідок чого не передбачено поділу на первинні та результуючі показники. Уся сукупність показників поділена на 4 групи: наявність, доступ, стабільність та використання. Окрім цього, додатково включено наступні показники: валовий внутрішній продукт на душу населення, поширення анемії вагітних та дітей до 5 років, поширення дефіциту йоду та вітаміну А, середнє споживання жирів на душу населення, частка осіб, які систематично недоїдають та інші. Зазначимо, що загальна кількість показників, що використовуються ФАО для оцінювання стану продовольчої безпеки на національному рівні становить 43, із них 31 основні та 12 допоміжні.

Значення антропометричних показників залучаються із ресурсів Світової організації охорони здоров'я. Підсумок потреби у калоріях для кожної країни розраховується на основі віково-статевої та вікової структури населення. Зазначимо, що у країнах, що розвиваються, на сьогодні не сформовано відповідної системи збирання сільськогосподарської статистики, яка б забезпечила зібрати навіть мінімальний набір вихідних даних та відповідала б вимогам інформаційного забезпечення

продовольчої безпеки. Саме тому експерти ФАО часто використовують у якості підсумовуючих показників результати вибіркового обстеження домогосподарств, які ними проводяться.

Встановлено, що ФАО використовує також систему допоміжних показників, серед яких доцільно виділити такі: частка населення, що знаходиться у зоні ризику нестачі калорій; середня достатність енергетичної цінності харчування (середнє значення для розвинених країн становить 136%); виробництво продуктів харчування на душу населення (в середньому для розвинених країн становить 419 дол. США у 2011—2013 рр.; середньодушове споживання білків та білків тваринного походження (у середньому для розвинених країн значення цих показників становить 103 і 60 гр. на людину на добу відповідно); густина дорожньої мережі; індекс внутрішнього рівня цін на продукти харчування; частка населення, що має доступ до якісних джерел води (до числа яких відноситься водопровід, захищені колодязі та свердловини, колектори дощової води із розрахунку не менше 20 літрів на людину в день із джерел віддалених не більше 1 км від житла); показник доступу до покращених санітарних умов (до числа яких відносяться санітарно-технічні умови, що дозволяють ізолювати людей, тварин та комах від контактів з продуктами життєдіяльності). Водночас до числа індикаторів ФАО, які характеризують використання продовольства, окремої уваги заслуговує поширення анемії серед вагітних жінок; частка людей, які систематично переїдають. Отже, використання індикаторів продовольчої безпеки ФАО, дозволяє проводити співставлення різних країн за конкретними показниками, аналізувати динаміку змін їх значень у часі, однак загальної інтегральної оцінки стану продовольчої безпеки у конкретних країнах вони дати не можуть.

Розглянемо оцінку продовольчої безпеки на основі показника Global Food Security Index (GFSI) — глобальний рейтинг країн світу за рівнем продовольчої безпеки та ефективності роботи державних закладів щодо її забезпечення, що складається аналітичним агентством Economist Intelligence Unit [3]. На його основі здійснюється оцінка стану продовольчої безпеки у 113 країнах світу. Із цією метою використовується 28 індикаторів, окремі із них одержуються методом експертних оцінок. Індикатори відносяться до 3 груп: економічна доступність, наявність та достатність, якість та безпека. Показники, які відносяться до першої групи, характеризують здатність споживачів купувати продукти харчування, їх вразливість в цьому відношенні до можливих цінових шоків і наявність програм і державних заходів щодо підтримки споживання продуктів харчування у випадку появи подібних шоків. Індикатори наявності та доступності характеризують доступність продовольчих запасів, ризику своєчасного та повного продовольчого забезпечення, можливості щодо поширення продуктів харчування і використання наукового потенціалу з метою розширення сільськогосподарського виробництва.

Значення індикаторів нормалізуються (мінімальному значенню надається значення 0, максимальному — 100), після присвоюється кожному із них вага із використанням експертів, і в результаті по кожній країні одержують значення індексу, який характеризує стан продовольчої безпеки.

Процедура нормалізації та наступне зважування значень індикаторів дозволяє одержати інтегральну оцінку продовольчої безпеки у кожній країні та дає можливість співставляти, ранжувати та порівнювати різні країни світу як за загальним рівнем продовольчої безпеки (у трактуванні GFSI), так й за рівнем доступності, наявності та якості продуктів харчування.

Якщо ми порівняємо підходи ФАО та Economist Intelligence Unit до оцінки продовольчої безпеки, то

можна сказати, що вони багато спільного. Так, у цих методиках питання доступності продовольства відокремлена від його наявності та виробництва. Окрім цього, виділяються показники, які характеризують стан споживання калорій та поживних речовин із їжею на душу населення в день, а також їх тваринне чи рослинне походження; стан розвитку транспортної інфраструктури, політичну стабільність; рівень втрат продовольства та інші. Разом з тим, у цих індикаторів є відмінності. Так, ФАО серед допоміжних індикаторів використовуються не лише ті, що характеризують недоїдання, але й переїдання (частка людей, які систематично переїдають). Зазначимо, що при підрахунку GFSI значна увага приділяється наявності та рівню розвитку тих або інших інститутів у країнах (наявність державних стратегій, систем моніторингу і т.д.).

Необхідно зазначити, що індикатори, подібні між собою, однак у різних методиках можуть входити до різних груп показників. Індикатори, які характеризують стан транспортної інфраструктури (частка доріг із твердим покриттям, частка залізничних шляхів) у рамках системи індикаторів ФАО відносяться до показників (фізичної) доступності продовольства та характеризує можливість доставляти продовольство до мереж роздрібної торгівлі, і доступ населення до ним. Водночас як у дослідженні GFSI стан портової та дорожньої інфраструктури відноситься до показників наявності та достатності продовольства, очевидно, у зв'язку із тим, що транспортна інфраструктура може бути обмежувальним чинником при організації імпорту поставок продовольства на внутрішній ринок.

Розглянемо критерій рівень задоволення фізіологічних потреб у компонентах в енергетичній цінності раціону. З метою оцінювання за цим критерієм, насамперед, визначаються продукти харчування, які достовірно характеризують структуру споживання харчування, тобто товари, за рахунок споживання яких покривається 80% та більше потреб у калоріях. Так, виділено дев'ять товарних груп: молочні продукти, м'ясні продукти, яйця, хлібобулочні продукти, картопля, олія рослинна, фрукти, овочі та цукор.

До показників енергетичної цінності раціону харчування та його забезпечення поживними речовинами відносять індекс енергетичної цінності та індекс харчової цінності продуктів харчування, що споживаються, які дозволяють охарактеризувати співвідношення фактично спожитих із їжею поживних речовин та фізіологічних норм. З метою оцінки самозабезпечення продовольством пропонують використовувати виробництво або споживання відповідних продуктів харчування населенням.

Наступним показником є критерій відповідності раціону харчування за вмістом у продуктах шкідливих для здоров'я людини речовин. Для цього використовують показники, які характеризують забрудненість продукції радіонуклідами та забрудненість ґрунту хімічними речовинами.

Щодо показника рівень фізичної та економічної доступності продовольства, то фізична доступність продовольства визначається співвідношенням кількості продовольства на внутрішньому ринку та необхідних обсягів відповідних видів продуктів харчування із урахуванням поставок спецспоживачам. Під економічною доступністю продовольства розуміють можливість для різних груп споживачів набувати продовольчі товари у нормативному розмірі на ринку, а також одержувати їх по неринковим каналам (наприклад, із особистих підсобних господарств). Урахування можливості придбання продуктів харчування не за ринковими каналами є специфічною складовою білоруського підходу до визначення та вимірювання економічної доступності продовольства. Забезпечення

економічної доступності продовольства передбачається досягати шляхом впливу на рівноважний рівень цін продуктів харчування і на доходи населення. Важливим індикатором є частка витрат на продовольство від загальних витрат на населення, а в перспективі 30—35 процентів. При цьому в країні передбачено створити умови, які гарантують можливість для всіх соціальних груп населення споживати продовольство відповідно до медичних норм.

Критерій "рівень залежності продовольчого постачання країни та ресурсного забезпечення агропромислового комплексу від імпорту продовольства. Зазначимо, що експертами країни обґрунтовано, що для Білорусі доцільним є обсяг імпорту у межах 25% від загального обсягу споживання. Важливе місце відводиться вивченню стабільності поставок білоруського продовольства на внутрішній ринок. Одним із показників, які характеризують стабільність є захищеність власного виробництва. Для його оцінки використовують коефіцієнт конкурентності, який розраховується діленням ринкової вартості окремих видів продуктів харчування, які надходять по імпорту, на величину собівартості аналогічного продовольства для місцевих товаровиробників.

За допомогою оцінки динаміки національної та регіональної продовольчої безпеки за цим критерієм Концепція національної продовольчої безпеки Республіки Білорусь передбачає використання таких показників: індекс виробництва продукції, який розраховується діленням фактичного обсягу виробництва по кожному виду продукції на нормативний обсяг споживання.

І наприкінці, критерій 5 — відповідність розмірів оперативних та стратегічних запасів нормативній потребі. Достатність відповідних запасів характеризується можливістю забезпечення поставок продовольства населенню у обсягах споживчої корзини в екстремальних умовах.

Зазначимо, окрім інтегральних, використовуються також коефіцієнти дефіциту калорій, білків у раціоні харчування та інші, які характеризують ті ж аспекти продовольчої безпеки, на які робить акцент ФАО та інших міжнародних організацій, однак орієнтація до використання інтегральних показників, які одночасно враховують численні фактори, є характерною рисою білоруського підходу.

Серед найбільш помітних інтегральних показників можна виділити індекс життєзабезпечення, який узагальнюючим показником.

Очевидно, що наявність однозначних інтегральних показників спрощує процедуру прийняття рішень державними органами, тому що дозволяє використовувати порівняльні показники, які із різних сторін характеризують продовольчу безпеку, що доцільно використовувати у вітчизняній практиці.

Рівень доступності продовольства вимірюється за допомогою загального коефіцієнта доступності, який розраховується діленням вартості продовольчої корзини на середній розмір доходу на душу населення.

Окрім цього, цим документом передбачається розрахунок коефіцієнту самозабезпечення, який враховує як фактичне, так й нормативне споживання населенням продуктів харчування.

Заслугову на увагу української практики система оцінки та вимірювання продовольчої безпеки США, країни яка є світовим лідером по середньодушовому виробництву продуктів харчування. Оскільки для цієї країни питання наявності та фізичної доступності продовольства є вирішеними, то пріоритетними є питання економічної доступності продуктів харчування для населення, якості та безпечності продовольства, а також стабільне забезпечення продовольчої безпеки.

Зазначимо, що у США на сьогодні сформовано досконалу правову базу забезпечення продовольчої безпеки

ки. Так, Закон 1985 р. "Про продовольчу безпеку США" [4]. Згідно з цим законом, продовольча безпека пов'язана із можливістю експортувати продовольство, а саме у розрізі окремих груп були встановлені мінімальні пороги значення експорту.

У 2002 р. прийнято так званий аграрний закон США, на зміну якого прийнято сільськогосподарський "Закон про продовольство, захист ґрунту та розвиток енергетики США", який вступив у силу у червні 2008 р. [5]. У законі визначено три пріоритетних напрями розвитку сучасної аграрної політики США — забезпечення продовольчої безпеки населення країни, підтримка природоохоронних заходів і родючості ґрунту, а також розвиток нової ролі аграрної галузі як джерела одержання альтернативної енергії у рамках програми диверсифікації джерел одержання енергії.

Закон про модернізацію харчової безпеки, який вступив у силу у 2011 р. сприяв переорієнтації акцентів у забезпечення безпечності імпортованих продуктів харчування із реагування на вже виявлені випадки не відповідності продукції стандартам на контроль та нагляд за імпортерами продовольства з метою мінімізації можливостей поставки такої продукції [6].

Необхідно зазначити, що незважаючи на відмінність підходів різних держав до оцінки продовольчої безпеки, спільною рисою для багатьох є констатація про необхідність підтримки продовольчої безпеки населення на рівні, при якому гарантовано соціальну стабільність у суспільстві та стійкий економічний розвиток країни.

Відповідно до постанови Кабінету міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379 "Деякі питання продовольчої безпеки", затверджена система основних індикаторів продовольчої безпеки: добова енергетична цінність раціону людини, забезпечення раціону людини основними видами продуктів, достатність запасів зерна у державних ресурсах, економічна доступність продуктів, диференціація вартості харчування за соціальними групами, ємність внутрішнього ринку окремих продуктів, продовольча незалежність за окремим продуктом [7].

Індикатори, що характеризують стан продовольчої безпеки держави (регіону), розраховуються за такими основними групами харчових продуктів: хліб і хлібопродукти; картопля; овочі, баштанні; фрукти, ягоди і виноград; цукор; олія; м'ясо і м'ясопродукти; молоко і молокопродукти; риба і рибодукти; яйця [8]. Питання продовольчої безпеки має два основні аспекти — виробничий і споживчий. Відповідно, в залежності від того, який аспект характеризує показник, варто розділити їх на показники ресурсного потенціалу: достатність зерна у державних ресурсах, продовольча незалежність, самозабезпеченість; і споживчої кон'юнктури: добова енергетична цінність, економічна доступність, достатність споживання.

Так, добова енергетична цінність раціону людини визначається як сума добутків одиниці маси окремих видів продуктів.

Граничний (пороговий) критерій становить 2500 ккал на добу, при цьому 55 % добового раціону повинне забезпечуватися за рахунок споживання продуктів тваринного походження. Згідно з рекомендаціями ФАО/ВООЗ, мінімальна потреба в енерговитратах в середньому на працездатну людину не може бути меншою 2560 ккал.

Економічна доступність продовольства визначається як частка сукупних витрат на харчування у загальному підсумку сукупних витрат домогосподарств.

Граничним (пороговим) критерієм, встановленим урядом, для зазначеного показника вважається його

60-відсотковий рівень; Слід зазначити, що у країнах Європи питома вага витрат на харчування у загальних витратах домогосподарств знаходиться в межах 20—25 %.

Індикатор достатності споживання окремого продукту — забезпечення раціону людини основними видами продуктів, що визначається як співвідношення між фактичним споживанням окремого продукту та його раціональною нормою.

Оптимальною вважається ситуація, коли фактичне споживання людиною продуктів харчування протягом року відповідає раціональній нормі, тобто коефіцієнт співвідношення між фактичним і раціональним споживанням дорівнює одиниці [9].

Зазначимо, що диференціація вартості харчування за соціальними групами відстежується в динаміці та розраховується як співвідношення між вартістю харчування 20 відсотків домогосподарств із найбільшими доходами та вартістю харчування 20 відсотків домогосподарств з найменшими доходами. Відповідно, чим далі ці відношення від одиниці, тим більшим є соціальне розшарування.

Достатність запасів зерна у державних ресурсах визначається як співвідношення між обсягами продовольчого зерна у державному продовольчому резерві та обсягами внутрішнього споживання населенням хліба і хлібопродуктів у перерахунок на зерно.

Граничним (пороговим) критерієм для зазначеного показника вважається його 17-відсотковий рівень, що відповідає 60 дням споживання. Методика розрахунку індикатора не враховує обсягів зерна, яке знаходиться у державному продовольчому резерві, зважаючи на те, що така інформація складає державну таємницю.

Показник ємності внутрішнього ринку окремих продуктів відстежується в динаміці та визначається у натуральному виразі як добуток споживання певного продукту та середньорічної чисельності населення.

Індикатор ємності внутрішнього ринку є важливою складовою для складання балансів попиту і пропозиції та визначення продовольчої незалежності за окремим продуктом.

Продовольча незалежність за окремим продуктом визначається як співвідношення між обсягом імпорту окремого продукту у натуральному виразі та ємністю його внутрішнього ринку.

Граничним (пороговим) критерієм для зазначеного показника вважається його 30-відсотковий рівень. Проте, ряд вчених зазначають, що перевищення 20% значення даного індикатора, призводить до припинення ефекту кумуляції, тобто галузь уже не в змозі впливати на основну економіку в сторону її росту [10].

Окрім визначених законодавчо показників, пропонується використати показник самозабезпечення продовольством, який часто зустрічається в науковій літературі і змістовно характеризує ресурсний потенціал в галузі продовольчої безпеки [11]. Цей показник визначається як відношення об'єму виробництва продуктів харчування до внутрішнього споживання, яке включає в себе фонд споживання, витрати на корми і насіння.

ВИСНОВКИ

Узагальнення системи показників продовольчої безпеки, що використовується у вітчизняній практиці, яка при аналізі та прогнозуванні по основних групах продовольчих товарів дозволяє провести порівняння, наявного і імовірного в майбутньому стану продовольчого забезпечення, оцінити реальні потреби держави в основних продуктах харчування й ресурсах для їхнього виробництва, а також визначити базові показники продовольчої стратегії як складової аграрної політики держави.

Вітчизняний підхід до оцінювання продовольчої безпеки передбачає використання цілого ряду показників, які характеризують різні її аспекти, однак їх різноманітність не дозволяє зробити висновок про динаміку зміни продовольчої безпеки країни в цілому. Вважаємо, що в охарактеризованій вище системі показників, відсутній розрахунок узагальнюючого показника, який би комплексно оцінював стан продовольчої безпеки.

Література:

1. Свиноус І.В. Щодо проблеми продовольчої безпеки у контексті зміни умов господарювання / І.В. Свиноус // Інноваційна економіка. — 2013. — № 3. — С. 206—209.

2. Дем'янюк О.С. Продовольча безпека України в контексті змін клімату / О.С. Дем'янюк // Агроекологічний журнал. — 2015. — № 4. — С. 14—21.

3. Рудніченко Є.М. Продовольча безпека та здоров'я населення як елемент економічної безпеки макrorівня / Є.М. Рудніченко, Н.І. Гавловська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2017. — № 4. — С. 54—57.

4. Food Security Act [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://farmers.uslegal.com/federal-graininspection/food-security-act/>

5. Лангер Н. Сельское хозяйство США: сельскохозяйственная политика сегодня [Електронний ресурс] / Н. Лангер. — Режим доступу: <http://www.bigpi.biysk.ru>.

6. Литвин О.В. Особливості аграрної політики країн ЄС та США на ринку зернових / О.В. Литвин // Економіка України. — 2003. — № 12. — С. 78—81.

7. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України "Деякі питання продовольчої безпеки" № 1379 від 5 грудня 2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF>

8. Наказ Міністерства економіки України "Про затвердження методики розрахунку рівня економічної безпеки України" № 60 від 2 березня 2007 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0>

9. Горлачук М.А. Аграрний ринок в умовах глобалізації: циклічність розвитку, коекзистивність та продовольча безпека / М.А. Горлачук // Університетські наукові записки. — 2013. — № 2. — С. 219—222.

10. Тернавська І.Б. Продовольча безпека України: стан та перспективи / І.Б. Тернавська, В.Г. Уманська // Економіка та управління АПК. — 2013. — Вип. 10. — С. 103—107.

11. Гургула Т.В. Продовольча безпека країни як мета політики соціально-орієнтованої держави / Т.В. Гургула // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2014. — № 4 (1). — С. 180—183.

References:

1. Svinous, I.V. (2013), "On the issue of food security in the context of changing economic conditions", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 3, pp. 206—209.

2. Dem'ianiuk, O.S. (2015), "Ukraine's food security in the context of climate change", *hroekolohichnyj zhurnal*, vol. 4, pp. 14—21.

3. Rudnichenko, Ye.M. and Havlovs'ka, N.I. (2017), "Food safety and public health as an element of economic security macro level", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 4, pp. 54—57.

4. US Legal (1985), "Food Security Act", available at: <http://farmers.uslegal.com/federal-graininspection/food-security-act/> (Accessed 30 May 2018).

5. Lanher, N. (2009), "US Agriculture: Agricultural Policy Today", available at: <http://www.bigpi.biysk.ru> (Accessed 30 May 2018).

6. Lytvyn, O.V. (2003), "Features of agrarian policy of EU countries and the USA on the grain market", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 12, pp. 78—81.

7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007), Resolution "Methodology for determining the main indicators of food security, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine "Some issues of food security"", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF> (Accessed 30 May 2018).

8. Ministry of Economy (2007), Order "On approval of the methodology for calculating the level of economic security of Ukraine", available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.4251.0> (Accessed 30 May 2018).

9. Horlachuk, M.A. (2013), "Agrarian market in the conditions of globalization: development cycles, coexistence and food safety", *Universytets'ki naukovі zapysky*, vol. 2, pp. 219—222.

10. Ternavs'ka, I.B. and Umans'ka, V.H. (2013), "Food security of Ukraine: state and prospects", *Ekonomika ta upravlinnia APK*, vol. 10, pp. 103—107.

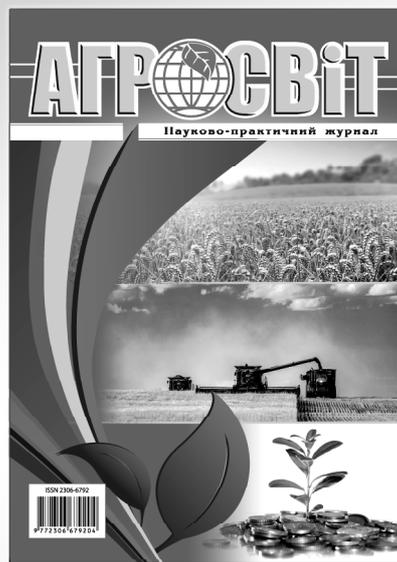
11. Hurhula, T.V. (2014), "Food security of the country as a goal of the policy of a socially oriented state", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 4 (1), pp. 180—183.

Стаття надійшла до редакції 03.06.2018 р.

АГРОСВІТ

www.agrosvit.info

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

Видання включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІКИ